

Jaap Scholten

Suiker Bastard

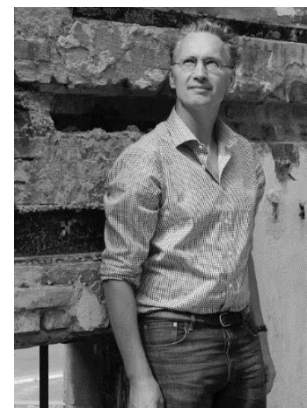
Uitgeverij: Pluim - Vertaal- en filmrechten Bee Rights - 571 pagina's - Roman - juni 2020

Frederik mag op zijn achtste met zijn grootvader Dupont mee naar Abessinië, zoals grootvader het land consequent noemt. Het familiebedrijf levert daar drie suikerfabrieken. Keizer Haile Selassie komt de laatste fabriek openen, vergezeld van een groot gevolg, de keizerlijke muzikanten en zijn hondje Lulu.

Veertig jaar later - opa Dupont is gestorven, Frederik woont in Oost-Europa en keizer Haile Selassie is in beton gestort - ziet Frederik op televisie een man die claimt een kind van grootvader te zijn. De reportage overrompelt hem zo dat hij besluit terug te gaan, op zoek naar zijn mogelijke Ethiopische familie. De reis voert hem niet alleen naar Ethiopië, maar ook naar zijn kinderjaren in Twente, naar zijn grootvader, maar boven alles naar zijn eerste grote liefde, Mila. *Suikerbastard* is een roman over familie, loyaliteit, traditie, er wel of er niet bijhoren en de eeuwige vraag: hoe het juiste te doen?

In de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw leverde Machinefabriek Stork drie suikerfabrieken in Abessinië. Ongetrouwde Twentse jongens uit de fabriek gingen mee om de machines in elkaar te zetten en te onderhouden, op een contract voor drie jaar. Onvermijdelijk kwamen de bonkige Hengelose en Overdinkelse jongens in contact met de beeldschone Ethiopische vrouwen. Bij een lezing in Deventer drie jaar geleden kreeg Scholten het verhaal te horen over de Twents-Abessijnse nakomelingen, evenals de suggestie dat hij daar misschien familieleden had. In 2017 reisde hij af naar Addis Abeba.

Jaap Scholten (1963) woont sinds 2003 in Hongarije, afwisselend in Boedapest en op het platteland omringd door wilde zwijnen en jakhalzen. Scholten debuteerde in 1995 met de roman *Tachtig*, die prompt op de longlist voor de AKO Literatuurprijs belandde, evenals *Morgenster* (2000). *De wet van Spengler* (2008) werd door Selexyz uitgeroepen tot Boek van het Jaar. Met *Kameraad Baron* (2010) kwam hij op de shortlist voor de Bob den Uyl-prijs voor beste reisboek en won hij de Libris Geschiedenis Prijs 2011. In 2014 publiceerde Scholten *Horizon City* bij AFDH Uitgevers. Zijn werk is in meerdere talen vertaald.

Suiker Bastard

Jaap Scholten

pag. 34-36

Onder het viaduct vlak bij ons huis stond een halve meter regenwater, waar alleen moedige chauffeurs op hoge snelheid doorheen durfden, een metershoog scherm van water opwerpend. Ik zat op mijn knieën op de bank in de zitkamer met mijn neus tegen het raam gedrukt te wachten en hoopte dat in Afrika de regentijd voorbij zou zijn. De regen klaterde neer in onze smalle voortuin. Naast mij stond een kleine reiskoffer. Voor de gelegenheid had ik de grijze broek en blauwe blazer van Engelbert geleend; die waren weliswaar iets te groot maar mama zei dat ik er keurig uitzag. Ik ging de keizer ontmoeten en dankte God op mijn blote knieën dat ik dat niet in het vernederende matrozenpakje hoefde te doen, waarin ik eruitzag als een meisje.

Plechtig had ik een malariapil doorgeslikt. Ik wipte op en neer van opwinding. Ik ging alleen met opa op stap. Hij had mij uitgekozen, niet een van mijn broers, niet mijn neef Tijn. Mama herinnerde me aan de vijf regels waaraan ik me in Afrika moest houden. Mama was altijd gespitst op schone handen en schone nagels en in treinen en wegrestaurants mochten we niet naar de plee. Liever had ze dat wij het in de bosjes deden, als dieren, op onze hurken, de streptokokken van het plebs op

veilige afstand. Met vijf vingers die ze na elkaar opstak stampte ze het erin: 'Steeds je handen goed wassen, iedere dag één malariapil, alleen water uit flessen of gekookt water drinken, geen ongekookte groenten eten en nergens zwemmen!'

Bij de voordeur kreeg opa dit ook te horen, zonder de omhooggestoken vingers; hij trok zich er niet al te veel van aan. Vier dagen later zou ik, onder opa's toezien oog, bij een strandje in de buurt van Wonji zwemmen, in de poepbruine Awash, en daar krokodillen en vleesetende vissen onder het oppervlak vrezden. Pas bij terugkomst leerde ik dat piranha's niet in Abessinië voorkomen.

Mama sloeg een arm om me heen en drukte me tegen zich aan toen de Mercedes verscheen. Ze had twee wc-rollen uit het kastje onder de wastafel in de badkamer gepakt en als een goochelaar eerst in de lucht gehouden voordat ze ze in de hoeken van mijn koffer propte.

'Ik weet niet of ze dat daar hebben.'

Boele met zijn platte pet op stapte uit, liep naar de achterbak van de Mercedes, opende die en klapte een grote zwarte paraplu open. Daarna liep hij naar het achterportier, waar opa inmiddels al was uitgestapt in een gabardine regenjas. Opa kwam naar de voordeur, gevolgd door Boele met de paraplu. Ze bereikten de deur tegelijkertijd. Ik sprong van de bank, pakte de koffer bij de handgreep en rende de gang in. Mama kwam al uit de keuken gelopen.

'Ga je jas maar pakken.'

Ik zette de koffer in de gang en rende terug door de keuken en de bijkeuken naar de kapstok. Welke jas? Van mijzelf zag ik alleen een afgedragen vaalblauw windjack dat Julius, Balthasar en Engelbert allemaal ten minste één seizoen gedragen hadden. Ik greep de donkerblauwe, loden houtje-touwtjejas van Engelbert: dat was een jas waarmee je bij een keizer kon verschijnen. Ik trok hem aan en knoopte drie houtjes door de middelste gespen. Je moest kracht zetten want de houtjes pasten maar net door de lussen. Ik bekeek mezelf in de smalle spiegel naast de bijkeukendeur. De jas viel tot over mijn knieën. In mijn jas stapte ik door de keuken, met reuzenpassen als een generaal, pakte mijn koffer van de vloer en begaf me naar de voordeur.

Toen mama mij zag haalde ze snel een hand door haar haar en verscheen er een onechte glimlach op haar gezicht. Ze zonk op haar hurken.

‘Die jas is veel te warm.’

‘O, dat is prima,’ zei opa. ‘Heel netjes, en ’s nachts kan het koud zijn in de bergen. Hou maar an.’

We stapten achter in de naar leer en sigaren ruikende Mercedes. Boele startte de auto, de ruitenwissers begonnen over de voorruit heen en weer te slaan als zwanenvleugels. Hij draaide zijn brede hoofd vanachter het stuur naar mij om, met een grote grijns.

Bij opa en oma Dupont hing aan de muur van de eetkamer tegenover de zware empirekast met de sterke drank en de whisky- en cognacglazen van kristal een schilderij dat De neger genoemd werd. Een olieverfportret van een jongen van rond de achttien, op de rand van de volwassenheid, zijn blik naar beneden gericht, droef, verweesd. Hij draagt een wit boordloos shirt en heeft een krachtige kop en kortgeknipt kroeshaar. De achtergrond is grijs. Het is gemaakt door de schilder A. Legras. Kort na opa's dood gaf oma het schilderij aan mij omdat ik de laatste was die opa gezien had. Typische oma-logica, die waarschijnlijk lief bedoeld was. Toen ik haar bedankte, zei ze: 'Hoef niet hoor, ik heb nooit van dat schilderij gehouden.'

Ik kan begrijpen dat je een misstap maakt, wie is perfect? Maar wat ik niet begrijp, en dat knaagt aan me sinds de televisie-uitzending, is dat je een kind in de steek laat. Dat kan ik me bij opa niet voorstellen. Op geen enkele manier. Dat was niets voor hem. Mijn definitie van wie zich in deze wereld vader of moeder mag noemen is eenvoudig: hij of zij die de verantwoording neemt. Wie op serieuze en integere wijze de zorg voor een kind op zich neemt, onvoorwaardelijk, kan zich ouder noemen. In de maanden dat wij op De Witte Olifant woonden deed opa dat bij mij, en in de jaren daarna op afstand, alleen zag ik hem maar af en toe. De afwezigheid van een vader heb ik in zekere zin ingehaald, gecompenseerd, veel later, door mijn eigen vaderschap.

's Avonds surf ik op het internet. Trefwoorden Bastaard- zoon, Dawit Balthasar, Ethiopië, Abessinië, Wonji, Haile Selas- sie, suikerfabrieken, HVA, Handelsvereniging Amsterdam, machinefabriek Dupont, Balthasar Dupont. Meneer Balthasar in de fabriek, De Zaaier, Balt voor vrienden, opa Dupont voor ons. Dawit schittert op het internet door afwezigheid, net als opa. Zo vader, zo zoon. Ik probeer allerlei combinaties, ik krijg wel foto's van opa te zien en ook ver- halen over de suikerfabrieken in Ethiopië met foto's erbij, maar helemaal niets waar de twee - opa en de Ethiopische suikerfabrieken - met elkaar verbonden worden. Over zijn aanwezigheid en betrokkenheid bij de bouw van suikerfabrieken in Abessinië is niets bewaard gebleven op internet. Van de bastaardzoon al helemaal geen spoor. Die Dawit is volledig onvindbaar, wat mij sterkt in de hoop dat we te maken hebben met een charlatan.

Na de uitzending van Spoorloos volgde er een online lawine aan felicitaties en tekenen van medeleven. Er waren enkele bezorgde berichten, maar het merendeel was opgetogen, van het vrijblijvende soort met veel gloedvolle hartjes dat we onze nieuwe oom maar snel moesten leren kennen, geheel in lijn met de om mij heen heersende hippie-achtige overtuiging dat het in de armen sluiten van de gehele wereldbevolking alle problemen zou oplossen. De avond van de uitzending had ik de nieuwe berichten bekeken.

'Succes!'

'Je moet naar Ethiopië!' 'Wat een ontwikkeling...'

'Wat spannend: Ethiopische familie!' 'Ooooooh...'

Een overvloed aan smileys en hartjes. We moesten het maar met de mantel der liefde bedekken. De liefde wordt gezien als dé oplossing voor alles sinds God ons verlaten heeft. De hartjes op Facebook zijn het middel bij uitstek om te tonen dat je een goed mens bent en dat je het goed voorhebt met de wereld. Wat vroeger alleen aan de pastoor was voorbehouden kan nu iedereen met één druk op de knop: zijn zegen geven. En het kost helemaal niets. De mens heeft grote behoefte aan sociale erkenning. Sinds nog maar weinigen van ons tot een ouderwetse Kerk behoren waar men onder herderlijke begeleiding, en zichtbaar voor de gehele gemeenschap, goed tracht te doen, is men nu overgeleverd aan zichzelf. Door veel te liken en ieder onrecht luidruchtig voor de bühne af te keuren toont men dat men deugt.

Mijn leeftijdgenoten hadden Facebook ontdekt dankzij hun kinderen en gebruikten het in eerste instantie vooral om hun eigen gebroed online te monitoren. We keken wat onze kinderen gepost hadden, wie hun vrienden en vriendinnen waren, op welke tijden ze online waren. Facebook maakt in de bezorgde ouder de latente stasi-agent wakker.

Een week na de uitzending krijg ik een Facebookbericht. Ik hap naar adem. Ruim twintig jaar heb ik niets van haar gehoord. Ik wist niet eens of ze nog leefde. Het brengt me uit mijn evenwicht. Het hart, de schouders, de benen – als- of het verband tussen de onderdelen wegvalt, het samen- bindende systeem dat buiten mijn bewustzijn om, dag in dag uit, het geheel goed laat draaien en bij elkaar houdt – alsof dat ineens hapert.

Hé, Frederik darling, hoe gaat met jou? Ik woon in Italië. Ik zag het programma over Ethiopië en je opa. We moeten overleggen.

Importante!!!! Ik moet jou spreken. Spoed!

Facebooken? Of ben je misschien in de buurt van Italië? Kom dan langs.

Love, Mila

Mila heet nu Mila Capitani. Die achternaam is nieuw voor mij. Mila Capitani. Die klank alleen al. Daardoor heb ik haar nooit meer teruggevonden. In plaats van te zoeken op Dawit Balthasar zoek ik de rest van de avond op Mila Capitani. Ze heeft enkele jaren geleden yogaklassen geleid in Tirol. Haar Facebookpagina is slechts beperkt toegankelijk als je geen vriend bent. Op de enige toegankelijke foto zie je haar in kleermakerszit struis een zaal in kijken, als een oosterse priesteres. Aan haar zelfbewuste, iets autoritaire houding kan je aflezen dat ze een workshop of iets dergelijks leidt. Ik fluister haar naam terwijl ik haar diezelfde zondagochtend op Facebook een uitnodiging stuur om vrienden te worden. Ik heb even tijd nodig om te antwoorden.

Zes dagen later word ik aanvaard als vriend. Nu heb ik toegang tot haar gehele profiel en kan ik meer foto's bestuderen. Ze woont in Italië in de bergen, tenminste, ik zie blauwe bergtoppen op de achtergrond. Uit haar posts vorm ik me een fragmentarisch beeld. Haar leven speelt zich vooral 's nachts af, tenminste het leven dat zij op Facebook deelt. Ze heeft een zoon en toont zich expliciet mondain met het enthousiasme van een nieuw gearriveerde. Het kan nauwelijks anders of ze is met een vermogend man getrouwd. Ze stampet graspollen terug in het veld in de

pauze van een polowedstrijd. Ze lacht minzaam en verleidelijk zijwaarts, gebruid, in witte bikini, vanachter het stuurwiel van een zeiljacht. Ze heft het glas ergens aan de rand van een meer, gezeten aan een tafel met gesteven linnen. Dit was twintig jaar geleden uitgesloten, ondenkbaar, in haar dansjaren leefde zij op een strikt macrobiotisch, alcoholvrij dieet.

Er moet een scharnierpunt zijn geweest in haar leven. Zo kende ik Mila niet, ze was een principiële, niet-drinkende, ambitieuze, ietwat rigide danseres geweest, zelfs toen ze niet meer dansen kon. Haar voorkeur voor boeken en films is stabiel gebleven. Die vertegenwoordigt waarschijnlijk nog haar oude wezen – een zorgwekkende hoeveelheid oosterse wijsheid. Boeken die je vertellen hoe te leven. Ik wil niet weten hoe het leven te leven, ik wil aanklooiën. Het best zijn, zoals bij de meeste mensen, de mobile posts. Beeld waar niet te lang over nagedacht is en vaak onder invloed geplaatst. Nachtelijke foto's waarop het merendeel der geportretteerden met rode ogen naar de flits kijkt en de vrouwen met getuite lippen kusjes naar de camera zenden. Mila is losser geworden, frivoler, haar uiterlijk is niet veel veranderd, een ovaal gezicht, grote bruine ogen, die met verwondering en vermaak de wereld in staren. De foto's langscrollend zie ik dat zij het fiere postuur van een danseres behouden heeft.

Die nacht is er ijsregen. Alsof de goden mij wakker willen schudden. Een tropische hoosbui van druppels die in hun val naar de aarde bevroren. Ik heb het niet eerder meegemaakt. Ik hoor het ijs neerkletteren, klim uit bed en loop in een kimono het overdekte deel van het terras op.

Gabriella slaapt door. Het onoverdekte deel van het terras is onbegaanbaar. Spekglad. In lange pegels blijft het aan de planten in de

bloembakken hangen, rond de kleinste takjes vormt zich een zuil van ijs. Honderden, duizenden kilo's gewicht aan de bomen. Een groot monster waart in het donker door de tuinen en scheurt iedere paar seconden een grote tak af of een boom om. In het park achter de tuin kraakt, stampet en raast het zonder onderbreking, het klinkt als het regelmatige sissen en bonken van een stoomlocomotief aan het perron. Dichterbij het splijtende scheuren, knappen en dan berustende ruisen van takken die neergaan. Aan de voorzijde van het huis het hysterische loeien van auto- en huisalarmen en de sirenes van nooddiensten die uitrukken om over de weg en in huizen gevallen bomen aan stukken te zagen. Het janken van sirenes houdt de hele nacht aan. Een afscheidsserenade voor dit huis en deze tuin.

De volgende ochtend zien de straat, het park en de tuin eruit als na een bombardement. De grond is bedekt met afgebroken takken en brokken ijs. Ik klim door de ravage om de schade op te nemen. In één nacht is de tuin veranderd in het decor van een sprookje. Struiken en bomen van kristal, alsof ze door Boheemse glasblazers zijn gefabriceerd. Takken en struiken buigen naar de grond onder het gewicht van duizenden ijspegels. Om takjes van twee millimeter dik zit een anderhalve centimeter dikke huls van ijs, het gevallen en gescheurde hout in een waaier van ijsscherven. Het is als een grote schoonmaak door de natuur, alle takken die niet krachtig en lenig genoeg meer waren liggen afgebroken op de grond. Het dooie hout opgeruimd. Zo'n soort purificatie kan ik gebruiken. Ik ben op de leeftijd dat ik bij het afdalen trapleuningen begin vast te pakken en me ook van mijn horloge en onderbroek ontdoe voordat ik op de weegschaal ga staan om de we-

ging niet nodeloos ongunstig te laten uitvallen. Vijftig jaar oud ben ik bijna. De kinderen zijn het huis uit, ze hebben me niet echt meer nodig. Statistisch gezien heb ik nu twee derde van mijn leven achter me. Er ligt nog ongeveer een derde voor me. Wat daarmee te doen?